

ROBERT KŁACZYŃSKI ▶

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Polsko-rosyjska współpraca w sektorze energetycznym: stan obecny, perspektywy

Abstract

Energy security is a key component of national security. It's really hard to formulate correct construction of the strategic culture, political strategy, without considering this crucial component. Thus, especially important factors that shape Polish security policy should be mentioned: diversification of energy links and resources, adaptation of country's technical infrastructure to modern petrol market requirements, bilateral and multilateral agreements covering energy security problems. The Russian factor plays an important role in the Polish energy security policy. Bilateral relations within energy sector have repercussions on Polish energy security and the foreign policy. It also has an impact on the Poland's internal politics, thus should be considered as crucial for Polish national interest.

Keywords: Energy security, natural gas, petroleum, pipelines, refineries, resources, Poland, Russia

Абстракт

Энергетическая безопасность государства является одним из ключевых компонентов национальной безопасности. Трудно сформулировать правильное построение стратегической культуры, политической стратегии, не принимая во внимание чрезвычайно важный компонент. Следовательно, особенно важные факторы, влияющие на политику безопасности польского государства следует считать: диверсификация энергетических связей, источники природного газа и сырой нефти, выравнивания технической инфраструктур-

туры к требованиям современного рынка топлива, двусторонних и многосторонних соглашений, охватывающих свои проблемы содержания энергетической безопасности. Особую роль в политике польской безопасности играет российский фактор. Взаимные отношения в энергетическом секторе посягают на безопасность энергетики нашей страны, внешней политики государства. Они также играют важную роль во внутренней политике. В связи с этим необходимо учитывать решающее значение для польских национальных интересов.

Ключевые слова: Энергетическая безопасность, природный газ, нефть, трубопроводы, нефтеперерабатывающие заводы, ресурсы, Польша, Россия

Wprowadzenie

Polsko-rosyjskie relacje w sektorze energetycznym są w dużym stopniu pochodną stosunków politycznych na linii Warszawa–Moskwa. Nie udało się pomimo upływu ponad ćwierć wieku od chwili odzyskania przez Polskę pełnej suwerenności ułożyć relacji z naszym wschodnim sąsiadem w oparciu o zasady wolnego rynku, poszanowania praw i wartości obowiązujących na arenie międzynarodowej. Odpowiedzialnością za taki stan rzeczy należy obarczyć obydwie strony. Wśród przyczyn, które złożyły się na ukształtowanie złych stosunków dwustronnych, należy wyszczególnić problemy z interpretacją wydarzeń z przeszłości, odmienne poglądy na funkcjonowanie systemu bezpieczeństwa europejskiego, sprzeczne interesy polityczne, gospodarcze na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej (Weremiuk, 2015, s. 98–136; Franz, Cimek, Szydwar-Grabowska, 2015, s. 24). Strona polska formułuje wobec państwa rosyjskiego oskarżenia o ingerowanie w polsko-rosyjskie relacje w sferze energetycznej rosyjskich służb specjalnych (Mitręga, 2013, s. 109–123). Nie bez znaczenia jest również wykorzystywanie gazu ziemnego oraz ropy naftowej jako skutecznych narzędzi kreacji relacji w sferze stosunków międzynarodowych przez Federację Rosyjską (Zygar, Paniuszkin, 2008, s. 1–280). Tak ukształtowana rzeczywistość uderza w polski rynek paliw, który pomimo realizacji części z projektów energetycznych zmierzających do dywersyfikacji zarówno źródeł dostaw surowców, jak i tras ich przesyłu, stracił na znaczeniu. Rola, jaką nasz sektor energetyczny odgrywa na europejskim

rynku paliw, jest relatywnie niewielka. Uruchomione przez Federację Rosyjską nowe trasy przesyłu surowców z wolna wykluczają stronę polską z tranzytu ropy naftowej i gazu ziemnego, redukując przy tym możliwości negocjacyjne władz polskich wobec partnera rosyjskiego. Tak definiowana polityka energetyczna przekłada się również na pozycję zajmowaną przez nasz kraj na europejskim rynku paliw. Polskie konsorcja energetyczne nie uczestniczą w wielkich projektach energetycznych realizowanych przez część państw europejskich z Federacją Rosyjską. Próba realizowania własnej polityki energetycznej w oderwaniu od realiów europejskiego rynku paliw musi zakończyć się porażką. Obecnie władze polskie, nie osiągając sukcesów na europejskim rynku paliw, koncentrują się na zapewnieniu bezpieczeństwa energetycznego RP, a to zbyt mało jak na ambicje polskiego sektora energetycznego (*Sektor...*, 2014, s. 1).

Podjmując wyzwanie związane z próbą oceny, analizy polsko-rosyjskich relacji w sektorze energetycznym, wykorzystałem źródła krajowe w postaci opracowań, artykułów w drukach zwartych, materiałów analitycznych, jak również oferty internetowej. Ze względu na relatywnie niski w odniesieniu do europejskich, a także globalnych potentatów branży surowcowej potencjał naszego sektora energetycznego, roli i znaczenia jakie Polska odgrywa na europejskim rynku paliw, strona rosyjska tylko w niewielkim stopniu zajmuje się kwestiami związanymi z działalnością naszych firm paliwowych czy też strategii energetycznej formułowanej przez władze RP. Stąd też decyzja o wykorzystaniu głównie polskich źródeł. Wykorzystaniu, dodajmy, krytycznym. Krytycznym, bowiem zbyt wielu autorów analiz, artykułów podziela powszechne poglądy na energetyczną rzeczywistość, które nie zawsze są zgodne z faktami, a z tymi nie powinno się dyskutować. Polityka zbyt mocno wdarła się w przestrzeń nauki o bezpieczeństwie energetycznym, co w ujemny sposób wpływa to na formułowane oceny, obiektywizm formułowanych strategii. Analizy źródeł dokonałem w oparciu o metodę studium przypadku, która najlepiej moim zdaniem nadaje się do wykorzystania w ramach prac nad materią zawartą w artykule.

Potencjał energetyczny Rzeczypospolitej Polskiej

Polska nie dysponuje strategicznie ważnymi zasobami gazu ziemnego oraz ropy naftowej, które zapewniłyby samowystarczalność państwa. Udokumentowane zaliczane przez ekspertów do kategorii wydobywalnych złoża gazu ziemnego są szacowane na 127 mld m³ surowca. Przy ich racjonalnym wykorzystaniu umożliwiałoby to zaspokojenie potrzeb ze strony przedsiębiorstw, jak również konsumenta indywidualnego w 25–30%. Resztę surowca strona polska musi sprowadzać z zagranicy (Kaliski, Nagy, Rychlicki, Siemek, Szurlej, 2010, s. 29; Szuflicki, Malon, Tymiński, 2015, s. 10–28). Pewne nadzieje wiązano z eksploatacją złóż gazu łupkowego. Początkowo oceniano je na blisko 5 bln m³ surowca. Gruntowna analiza pokładów surowca wykazała jednak, iż początkowe wyliczenia były zbyt optymistyczne. Obecnie prognozowana wielkość pokładów gazu łupkowego w Polsce według zapewnień ekspertów nie przekracza 150–300 mld m³. Pokłady gazu łupkowego są trudno dostępne. Na tym etapie rozwoju technologii wydobywczej eksploatacja złóż gazu łupkowego w Polsce wydaje się nieopłacalna. Według ekspertów branży gazowniczej dopiero za 10–20 lat powstaną możliwości zagospodarowania części złóż gazu łupkowego w Polsce. Warunkowane to będzie jednak wielkością złoża, jego położeniem, w końcu dostępnością (Górecki, Poprawa, Rychlicki, 2010, s. 1; Kłaczyński, Kozera, 2015, s. 293–308). Znacznie bardziej ograniczone znaczenie dla polskiej gospodarki ma przemysł wydobywczy ropy naftowej w przeciwieństwie do sektora jej rafinacji. Zasoby ropy naftowej są niewielkie. Roczne wydobycie surowca waha się na poziomie 0,8–0,9 mln ton ropy naftowej przy zapotrzebowaniu ze strony rynku rzędu blisko 25 mln ton. Polskie zasoby ropy naftowej znajdują się w Karpatach, na Niżu Polskim oraz w Bałtyku (Ropa..., 2016, s. 1; Szuflicki, Malon, Tymiński, 2015, s. 29–34). Większość surowca strona polska zmuszona jest sprowadzać z zagranicy, w tym głównie z Federacji Rosyjskiej. Rosyjska ropa trafia do Polski ropociągami „Przyjaźń” oraz tankowcami do terminali ropy naftowej. Polska dysponuje jednymi z największych w Europie zasobami węgla kamiennego sięgającymi 51 mld ton oraz brunatnego wynoszącymi 23 mld ton (Szuflicki, Malon, Tymiński, 2015, s. 35–54). Produkcja węgla kamiennego w naszym kraju wzbudza jednak poważne kontrowersje.

Proces pozyskiwania węgla kamiennego ze złóż jest kosztowny, jego zastosowanie w procesach produkcji energii elektrycznej, ciepłej wzbudza poważne kontrowersje wśród obrońców środowiska naturalnego. Większość krajów posiadających węgiel kamienny rezygnuje z jego wykorzystania na poczet pozyskiwania energii ciepłej, elektrycznej ze źródeł alternatywnych, znacznie bardziej przyjaznych środowisku naturalnemu (*Schylek...*, 2016, s. 1; *Produkcja...*, 2016, s. 1; Madera, 2015, s. 14–17).

Kierunki zaopatrywania Polski w gaz ziemny oraz ropę naftową

Gaz ziemny oraz ropa naftowa trafiają do Polski z Federacji Rosyjskiej, w mniejszym stopniu z innych państw europejskich. Obecnie dostawy mogą się odbywać poprzez sieć gazową przebiegającą z Federacji Rosyjskiej poprzez terytorium Ukrainy oraz gazociąg „Jamał”, którego trasa wytyczona została przez terytorium Białorusi. Polska jest zarówno odbiorcą gazu ziemnego, jak i krajem tranzytowym. Od 2016 roku strona polska zaczęła realizować dostawy „błękitnego paliwa” przy wykorzystaniu terminalu gazowego w Świnoujściu. Jest on przystosowany do odbioru gazu skroplonego (LNG). Obecnie terminal jest zdolny do przerobu blisko 5 mld m³ surowca rocznie. Istnieją plany jego rozbudowy w celu zwiększenia mocy przerobowych instalacji do 7,5 mld m³ surowca rocznie. Polska otrzymuje gaz skroplony z Kataru. Istnieje jednak możliwość pozyskiwania surowca z innych źródeł, w tym Algierii, a nawet Federacji Rosyjskiej. Ceny za surowiec z postaci skroplonej są obecnie zbliżone do cen za gaz ziemny przesyłany metodą konwencjonalną za pomocą rurociągów. Problemem są jednak częste wahania cen na rynku LNG, co jest wynikiem braku kontraktów długoterminowych, bardziej odpornych na uwarunkowania globalnego rynku paliw. Występują również problemy techniczne z transportem surowca w postaci zbyt płytkiego kanału żegludowego łączącego Bałtyk z gazoportem, co uniemożliwia przyjmowanie metanowców powyżej 300 tys. ton BRT. Cenę za surowiec podwyższa również brak własnej floty metanowców, w związku z powyższym konieczna staje się ich dzierżawa lub obarczenie koniecznością dostawy LNG producenta, co wpływa ostatecznie na koszty końcowe transakcji (*Pierwsza...*, 2016, s. 1; *RP...*, 2016, s. 1; *Woźniak...*, 2016, s. 1). O ile opłacalność inwestycji

z punktu widzenia ekonomicznego jest do podważenia, o tyle w przypadku kwestii związanych z bezpieczeństwem energetycznym, wzmocnieniem pozycji przetargowej w negocjacjach kontraktów gazowych z Federacją Rosyjską trudno jej nie doceniać. Strona polska dysponuje również możliwością odbioru gazu ziemnego poprzez system interkonektorów łączących nasz kraj z Niemcami oraz Słowacją. Pewne nadzieje wiązano z lokalnym połączeniem gazowym z Ukrainą, która dysponuje w Karpatach oraz na Podolu złożami surowca (Kłaczyński, 2010, s. 103–104). Problemy Ukrainy na arenie międzynarodowej, jak również niestabilna sytuacja wewnętrzna zahamowały realizację tego projektu. Obecnie rozważa się raczej przesył gazu ziemnego z Polski w odwrotnym do zamierzonego kierunku – na Ukrainę. Polska dysponuje również dobrze rozbudowaną, częściowo zmodernizowaną siecią magazynów gazu ziemnego. Zasoby zgromadzonego w magazynach surowca odpowiadają blisko dwumiesięcznemu zapotrzebowaniu ze strony naszego kraju na „błękitne paliwo” (Mapa..., 2016, s. 1).

Polsko-rosyjska współpraca w sektorze energetycznym

Strona rosyjska sprzedaje gaz ziemny Polsce w ramach kontraktów wieloletnich. Polska płaci relatywnie wysoką cenę za sprowadzany surowiec, co jest pochodną słabej pozycji negocjacyjnej. Wraz z poprawą bezpieczeństwa energetycznego RP, choćby poprzez realizację nowych inwestycji dywersyfikujących kierunek dostaw „błękitnego paliwa” strona rosyjska stała się w znacznie większym stopniu niż miało to miejsce dotąd, skłonna do ustępstw, co przyniosło efekt w postaci obniżenia ceny za pozyskiwany surowiec. Z drugiej jednak strony obniżka cen za pozyskiwany przez nasz kraj surowiec jest również efektem tendencji spadkowych na globalnym rynku „błękitnego paliwa”. Celem władz polskich jest ograniczenie importu gazu ziemnego z Federacji Rosyjskiej, co ma przyczynić się do zmniejszenia naszego uzależnienia energetycznego. Główną rolę odgrywa w tym przypadku czynnik polityczny. Polska dąży do odgrywania roli samodzielnego gracza w regionie Europy Środkowo Wschodniej, napotykając na silny sprzeciw konkurenta w tak definiowanej polityce zagranicznej w postaci Federacji Rosyjskiej. Zbyt duże uzależnienie od dostaw „błękitnego paliwa” z Federacji Rosyjskiej osłabia pozycję negocjacyjną naszego

kraju (Toś, 2016, s. 1). Problemem pozostają koszty realizowanej polityki w sferze bezpieczeństwa energetycznego oraz stabilność dostaw surowca z państw Bliskiego Wschodu szczególnie w obliczu trwających tam przemian polityczno-społecznych mających antyzachodni charakter. Nie do końca przejrzyste pozostają też zasady, na których strona rosyjska dostarcza państwu polskiemu surowiec. Wzbudza to liczne kontrowersje, prowadzi do częstych sporów rozstrzyganych bądź to przez sądy rosyjskie lub właściwy trybunał arbitrażowy (PGNiG..., 2016, s. 1). Trudno jednak w przyszłości wyobrazić sobie zamrożenie współpracy w zakresie dostaw ropy naftowej i gazu ziemnego do Polski. Dla Federacji Rosyjskiej pozostajemy ważnym odbiorcą gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Dla Polski strona rosyjska to nadal najbardziej korzystne z punktu widzenia stabilności dostaw oraz ceny za surowiec źródło jego pozyskiwania. Problemem w relacjach polsko-rosyjskich w sektorze energetycznym pozostaje kwestia tranzytu „błękitnego paliwa” do Europy realizowanego przez Federację Rosyjską. Strona rosyjska dąży do budowy alternatywnych szlaków tranzytu gazu ziemnego wykluczający udział państw Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski, z tranzytu surowca. W połowie lat 90. XX wieku strona rosyjska dążyła do ustanowienia tranzytu gazu ziemnego przez Polskę systemem „Jamał I” oraz „Jamał II” na rynek europejski z pominięciem państwa ukraińskiego. Z przyczyn geopolitycznych strona polska odmówiła udziału w realizacji projektu „Jamał II” tym samym zmniejszając swoje znaczenie jako kraju tranzytowego. Rosjanie zaleźli alternatywę dla „Jamał II” w postaci budowy gazociągu „North Stream” (Kardaś, 2013, s. 1–3; Szcześniak, 2016, s. 1). Obecnie starają się zrealizować projekt „Nord Stream II”, który ograniczyłby udział krajów Europy Środkowo-Wschodniej w transzycie rosyjskiego gazu ziemnego do absolutnego minimum lub nawet całkowicie państwa te z tranzytu wykluczając (Dąbrowski, Groszkowski, Sadecki, 2015, s. 1–3; Groszkowski, 2015, s. 1–4; Groszkowski, 2013, s. 1–3)¹. Współpraca rosyjsko-niemiecka w budowie nowych połączeń gazowych, infrastruktury technicznej w postaci magazynów gazu ziemnego,

¹ Należy przy tym zaznaczyć, iż nie wszystkie państwa regionu Europy Środkowej i Południowo-Wschodniej sprzeciwiają się projektowi budowy „Nord Stream II”. Przykładem są Czechy, które wiążą duże nadzieje z nową inwestycją co jest związane z istniejącą infrastrukturą przesyłową (gazociąg „Gazela”, „Opal”) łączącą się z instalacją „Nord Stream I”.

stacji redukcyjnych o dużej mocy w Niemczech wzbudza wśród polskich polityków, ekspertów poważne obawy. Pozycja Polski jako kraju tranzytowo wyraźnie słabnie. Wydaje się, iż Rosjanie są bliscy realizacji zaplanowanych przez siebie projektów. Paradoksalnie więc obydwa kraje łączy chęć głęboko posuniętej dywersyfikacji połączeń gazowych, z tym że strona polska pragnie realizować projekty, wyłączając z nich udział czynnika rosyjskiego, a Rosjanie nie widzą w swoich projektach miejsca dla udziałowców polskich. Decydują w tym zakresie aspekty geopolityczne, czynnik ekonomiczny schodzi na dalszy plan. Problemem w polsko-rosyjskich relacjach w sektorze energetycznym pozostaje kwestia dostaw ropy naftowej do terminali w Gdańsku oraz Płocku. Rosjanie dostarczają ropę naftową tankowcami z terminalu w Primorsku oraz Ust Łudze, dokąd surowiec trafia instalacjami BTS 1 oraz BTS 2 co zmniejsza udział Polski w przesyłce, rafinacji surowca. Rosjanie uzyskali w ten sposób możliwość przesyłu ropy naftowej drogą morską bez konieczności wiązania się umowami długoterminowymi z konkretnym kontrahentem, nie będą też musieli płacić za tranzyt surowca. W tak zdefiniowanej rzeczywistości wyraźnemu osłabieniu ulega pozycja negocjacyjna strony polskiej wobec partnera rosyjskiego. Ceny za surowiec transportowany drogą morską są wyższe od tych dostarczanych systemem ropociągów. Polska traci również na braku tranzytu ropy naftowej. Rosjanie uzyskali również możliwość swobodnego wyboru kontrahenta na dostawy „czarnego złota”, co obniża poziom bezpieczeństwa energetycznego strony polskiej. Tak zwany „bałtycki system rurociągowy”: w sposób wyraźny wzmocnił pozycję Federacji Rosyjskiej na europejskim rynku paliw kosztem państw Europy Środkowo Wschodniej (Przyjaźń..., 2016, s. 1; Putin..., 2016, s. 1; Rosja..., 2010, s. 1–4; BTS..., 2012, s. 1–3). Innym problemem związanym z systemem dostaw rosyjskiej ropy naftowej dla strony polskiej jest sytuacja należącego do płockiej rafinerii zakładu rafinacji surowca w litewskich Możejkach. Rosjanie przerwali dostawy ropy naftowej wewnętrznym systemem ropociągowym, w zamian oferując droższe, uciążliwe w realizacji dostawy drogą morską do portu w Kłajpedzie, skąd surowiec trafia koleją do rafinerii w Możejkach. Stąd też rafineria ta przynosi stronie polskiej straty (Kublik, 2013, s. 8; *Litew-*

ski..., Warszawa 2014, s. 1–2; *Rafineria...*, 2016, s. 1; Duszczyk, 2016, s. 1)². Polsko-rosyjska współpraca w sektorze energetycznym ogranicza się do kwestii związanych z przesyłem oraz sprzedażą ropy naftowej. Rosjanie byłiby zapewne zainteresowani zakupem pakietu akcji polskich rafinerii ropy naftowej, terminalu LNG, na co jednak nie ma obecnie przyzwolenia ze strony państwa polskiego. Polska strategia bezpieczeństwa energetycznego wyklucza możliwość dalszego uzależniania się od rosyjskiego kontrahenta, polscy politycy starają się zredukować istniejące kontakty w branży energetycznej do niezbędnego minimum. Rozmowy dotyczące współpracy w sektorze energetycznym często przybierają formę techniczną. Trudno w takiej sytuacji mówić o możliwościach realizowania strategicznych planów. Dzieje się tak ze szkodą zarówno dla państwa polskiego jak i samej Federacji Rosyjskiej. Strona polska nie wzmacnia swojej pozycji na europejskim rynku energetycznym, staje się niestety jego peryferyjną częścią mimo zwiększenia możliwości pozyskiwania surowców, powstania nowych alternatywnych tras ich przesyłu. Nie biorąc udział w wiel-

² Wpływa to również na relacje polsko-litewskie. Jednym ze wspólnych projektów energetycznych miała być budowa interkonektora (Warszawa–Kowno), łączącego polsko-litewskie systemy przesyłu gazu ziemnego. Inwestycja otrzymała wsparcie finansowe ze strony UE. Planowana przed kilkoma latami inwestycja miała zdecydowanie większe znaczenie dla Litwy, bowiem dywersyfikowała trasy przesyłu surowca. W 2016 roku Litwa oddała do użytku własny terminal na gaz skroplony w związku z tym zainteresowanie projektem zmalało, choć rząd litewski postanowił go kontynuować jako kolejny element zwiększający bezpieczeństwo energetyczne kraju. Otwarte pozostaje pytanie o sens kontynuowania inwestycji ze strony polskiej. Litwa nie jest bowiem w stanie okazać państwu polskiemu konkretnej pomocy w przypadku zmniejszenia dostaw z kierunku rosyjskiego. Tak definiowany projekt można jedynie traktować jako próbę zmniejszenia wpływów Gazpromu w litewskim sektorze energetycznym. Na przeszkodzie realizacji projektu mogą też stanąć kwestie polityczne w postaci pogarszających się relacji na linii Warszawa–Wilno. Stąd też zapewne decyzja władz polskich o zmniejszeniu tempa realizacji inwestycji. Warto przy tym odnieść się do innych aspektów polsko-litewskich relacji w sektorze energetycznym. Mimo nacisków ze strony władz polskich Litwini nie chcą wypłacić rekompensaty polskiemu właścicielowi rafinerii w Możejkach za zawyżone stawki transportowe ropy naftowej litewską koleją. Nie chcą również partycypować w remoncie torów kolejowych, po których odbywa się transport. W związku z tak definiowaną polityką ze strony władz litewskich, przy jednoczesnej nieprzychylnie polityce energetycznej prowadzonej przez rosyjskiego dostawcę ropy dla rafinerii w Możejkach, w latach 2013–2014 instalacja ta przyniosła straty rzędu 200 mln USD. Wyraźny jest więc brak dobrej woli po stronie litewskiej. W tak definiowanej rzeczywistości trudno realizować wspólne projekty energetyczne.

kich przedsięwzięciach energetycznych, a była taka możliwość w przypadku projektów „Jamał II” oraz „Nord Stream”, nasz udział w kształtowaniu europejskiego rynku paliw ogranicza się jedynie do negacji rzeczywistości. Pojawiające się koncepcje budowy wspólnych elektrowni gazowych na terenie Polski są niestety blokowane z przyczyn politycznych. Historia wzajemnych relacji, polityka mają nadal większe przełożenie niż wymiar ekonomiczny stosunków (Ruszel, 2016, s. 1).

Projekty dywersyfikacji źródeł oraz tras przesyłu gazu ziemnego i ropy naftowej do Polski

Strona polska dąży do realizacji projektów połączeń gazowych, wytyczenia nowych tras przesyłu ropy naftowej z pominięciem czynnika rosyjskiego. Głównym celem jest osłabienie pozycji Rosji na europejskim rynku paliw. Stąd też chęć realizacji projektu solidarności energetycznej, który sytuowałby Unię Europejską jako jednolity podmiot reprezentujący zrzeszone w niej państwa. Miałoby to doprowadzić do wzmocnienia pozycji negocjacyjnej UE wobec Rosji, wymuszenie na niej dostosowania się do standardów wyznaczonych Europejską kartą energetyczną, uzyskanie możliwości obniżenia cen za surowiec. Kluczowe dla funkcjonowania UE państwa, takie jak Niemcy, Włochy czy też Francja, poza deklaracjami o potrzebie prowadzenia wspólnej polityki energetycznej nie realizują jednak konkretnych, związanych z nią projektów. Wynika to z chęci utrzymywania dobrych relacji z Federacją Rosyjską oraz możliwością zysku będącego pochodną współpracy z partnerem rosyjskim w sektorze energetycznym (Kaczmarek, 2010, s. 1–160). O ile budowa terminalu gazowego w Świnoujściu, rozbudowa sieci magazynów gazu ziemnego, jak również polityka energetyczna, wyrażająca się w realizacji kolejnych interkonektorów zwiększających nasze bezpieczeństwo energetyczne, w końcu mają swoje realne uwarunkowania, o tyle część projektów, które mają być realizowane przez polskie władze, należy uznać za mało wiarygodne. Jednym z takich projektów był „White Stream”. Gaz ziemny miał trafić ze złóż azerskich poprzez Gruzję, Półwysep Krymski na Morzu Czarnym do państw UE. Polska miała być odbiorcą surowca poprzez sieć interkonektorów. Trudności związane z realizacją przedsięwzięcia już w fazie jego projektowa-

nia okazały się nie do przewyciężenia (Kublik, 2008, s. 18). W dalszym ciągu jednak część polskich ekspertów rynku paliw wraca do podobnych projektów, podgrzewając atmosferę związaną z bezpieczeństwem energetycznym. Negatywnie wpływa to na relacje polsko-rosyjskie w sferze energetycznej, utrudnia prowadzenie konstruktywnego dialogu. Wydaje się również, iż strona polska nie jest dobrze zorientowana w realiach geopolitycznych rządzących rynkiem energetycznym państw akwenu kaspijskiego. Źle to świadczy o merytorycznym przygotowaniu zarówno ze strony decydentów odpowiedzialnych za polski rynek paliw, jak i odpowiedzialnych za relacje międzynarodowe urzędników Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Większe nadzieje można wiązać z budową gazociągu „Tanap” łączącego azerskie złoża gazowe „Szach Deniz 2” z tureckim odbiorcą. Ten ostatni zamierza sprzedawać azerski gaz ziemny na południowo-europejskim rynku paliw (Kublik, 2015, s. 19; Turcja..., 2016, s. 1). Władze polskie postrzegają w tym szansę na dostawy „błękitnego paliwa” siecią interkonektorów do Polski. Wątpliwości wzbudza celowość tak rozumianej dywersyfikacji, szczególnie biorąc pod uwagę aspekt ekonomiczny. Należy też domniemywać, iż inwestycja realizowana przez Azerbejdżan oraz Turcję ujmować będzie interesy rosyjskie, co zawsze było przeszkodą dla naszych władz w uczestnictwie w realizowanych projektach (Wyciszkiwicz, 2008, s. 137–186). Polityka brała górę w tym względzie nad realnymi interesami. Innym przykładem nieefektywnej polityki energetycznej polskiego państwa było zaangażowanie w projekt budowy gazociągu „Amber” łączącego państwa nadbałtyckie z Polską. Miał on stanowić skuteczną alternatywę wobec rosyjskiego „Nord Stream”. Według założeń gaz ziemny z Federacji Rosyjskiej trafiałby poprzez państwa bałtyckie i Polskę na zachód Europy. W przypadku braku zgody ze strony Federacji Rosyjskiej „Amber” miał być przedłużeniem instalacji dla „Baltic Pipe”, skąd gaz norweski dostarczany byłby do państw Europy Środkowo Wschodniej. Projekt ten nigdy nie wyszedł poza fazę prac studyjnych (*Rosja...*, 2016, s. 1). Budowa połączenia Odessa–Brody–Gdańsk w związku z brakiem potencjalnego źródła zaopatrzenia w ropę naftową, trudności z wytyczeniem, nie mówiąc już o technicznych aspektach realizacji rurociągu, należy uznać za rodzaj politycznej gry prowadzonej w coraz większym stopniu na użytek wewnętrzny. Trudno bowiem, aby podobne pomysły mogły wzbudzić zainteresowanie poważnych graczy europejskiego rynku paliw (*Azerbej-*

dżan..., 2016, s. 1; *Budowa...*, 2016, s. 1). Za mało prawdopodobną należy też uznać budowę połączenia gazowego z Norwegią, skąd Polska chciałaby sprowadzać około 8 mld m³ surowca rocznie. Są to ilości zbyt niewielkie, aby projekt ten był efektywny w wymiarze ekonomicznym. Dotychczasowe próby pozyskania innych partnerów do projektu spośród krajów Europy Środkowo-Wschodniej zakończyły się niepowodzeniem. Projekt więc zawieszono. W 2016 r. z przyczyn bardziej politycznych niż ekonomicznych rząd postanowił wrócić do planu budowy połączenia gazowego z Norwegią. Na razie jednak poza deklaracjami brak poważniejszych konkretnych, które wskazywałyby na możliwość realizacji tego przedsięwzięcia w przyszłości (*Polska...*, 2016, s.1; *Gazociąg...*, 2016, s. 1). Realizowane są za to małe inwestycje o znaczeniu lokalnym. Do takich można zaliczyć budowę interkonektora Hermanowice–Bliche Volytsia łączącego polski system przesyłowy z ukraińskimi instalacjami gazowymi. Większe znaczenie planowanego na 2019 r. gazociągu będzie on miał dla partnera ukraińskiego, który uzyska możliwość zaopatrywania się w surowiec z Polski z pominięciem Federacji Rosyjskiej. Moce przesyłowe instalacji zostały określone w projekcie na 20 mld m³ surowca rocznie. Planowana inwestycja nie wpłynie w istotny sposób na bezpieczeństwo energetyczne naszego kraju. Trudno bowiem spodziewać się w dającej się przewidzieć przyszłości dostaw ukraińskiego gazu ziemnego w sytuacji, gdy kraj ten pozostaje w dalszym ciągu jego importerem, nie posiada również odpowiednich środków na zagospodarowanie własnych złóż „błękitnego paliwa”. To raczej rodzaj manifestacji polsko-ukraińskiej solidarności wobec rosyjskiego partnera (*Interkonektor...*, 2016, s. 1; *Gaz System...*, 2016, s. 1).

Zakończenie

Polsko-rosyjskimi relacjami w sektorze energetycznym w dalszym ciągu rządzić będzie czynnik polityczny. Pewne znaczenie może mieć również zmiana rosyjskiej strategii energetycznej, a konkretnie przeorientowanie kierunku dostaw ropy naftowej i gazu ziemnego z europejskiego rynku paliw na azjatycki rynek obrotu surowcami energetycznymi. Jest to co prawda proces długotrwały, pewne jednak mechanizmy zostały przez Federację Rosyjską uruchomione (Kardaś, 2016a, s. 1–3; 2016b, s. 1–4, Kaczmarski,

Kardaś, 2016, s. 1–4; Kaczmarek, 2011, s. 1–4; Konończuk, Matuszak, Paszyc, 2012, s. 1–3). Zarówno strona rosyjska, jak i polska, postrzegają sektor energetyczny jako element gry, narzędzie kreacji relacji w sferze stosunków międzynarodowych. Kwestia ewentualnych zysków ekonomicznych schodzi w tym przypadku na plan dalszy. Nie wróży to dobrze polsko-rosyjskim relacjom w sferze energetycznej na przyszłość. W najbliższych kilku latach Polska będzie dalej dążyć do zmniejszenia rosyjskiego udziału w polskim rynku gazu ziemnego oraz ropy naftowej. Tak definiowana strategia, uwarunkowana czynnikiem politycznym, wydaje się możliwa do przeprowadzenia kosztem jednak rachunku ekonomicznego, co negatywnie odbije się konkurencyjności polskich przedsiębiorstw. Federacja Rosyjska jest stroną dominującą na europejskim rynku paliw. Taki stan rzeczy nie ulegnie szybko zmianie ze względu na interes wielu państw zachodnich w utrzymywaniu relacji ekonomicznych ze stroną rosyjską w sektorze energetycznym. Relacje Niemiec, Włoch, Francji z Federacją Rosyjską są w znacznie mniejszym stopniu obciążone problemami politycznymi będącymi pochodną trudnej, skomplikowanej historii związanej z rosyjską dominacją. Obawa przed tą ostatnią przekreśla niestety możliwość racjonalnego zachowania. Pewne procesy polityczne, historyczne, w końcu społeczne muszą dobiec końca, aby możliwe było nawiązanie relacji w sektorze energetycznym opartych na ekonomicznych, nie zaś politycznych, jak ma to miejsce obecnie, podstawach.

DR HAB. ROBERT KŁACZYŃSKI, PROF. UP

Instytut Politologii

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ul. Kielecka 9/118, 31-526 Kraków

rklaczyński@gmail.com

Bibliografia

Źródła:

- Górecki, W., Poprawa, P., & Rychlicki, S. (2010). *Perspektywy poszukiwań niekonwencjonalnych złóż gazu ziemnego*. Bobrka 12–14 maja 2010: V Polski Kongres Naftowców i Gazowników.
- Szuflicki, M., Malon, A., & Tymiński, M. (red.). (2015). *Bilans zasobów złóż kopalin w Polsce według stanu na 31 grudnia 2014*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.

Opracowania:

- Franz, M., Cimek, G., & Szydwar-Grabowska, K. (2015). *Współczesne stosunki polsko-rosyjskie. Wybrane problemy*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Kaczmarek, M. (2010). *Bezpieczeństwo energetyczne UE*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Kłaczyński, R. (2010). *Ropa naftowa i gaz ziemny obszaru postradzieckiego. Rola i znaczenie surowców energetycznych w polityce Kremla*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Madera, A. (2015). *Studium analityczne: prawo geologiczne i górnicze: założenia, zastosowanie*. Kraków: Wydawnictwo Europejskie Stowarzyszenie Promocji Nauki.
- Zygar, M. & Paniuszkin, W. (2008). *Gazprom: rosyjska broń*. Warszawa: WAB.

Artykuły w czasopismach, drukach zwartych:

- Kaliski, M., Nagy, S., Rychlicki, S., Siemek, J., & Szurlej, A. (2010). *Gaz ziemny w Polsce – wydobywanie, zużycie i import do 2030 roku*. Kraków: Górniczo i Geologia (3).
- Kłaczyński, R., Kozera, Ł. (2015). *Gaz łupkowy w Polsce. Zarys ekonomiczny, polityczny i prawny*. W: E. Maj, W. Sokół, A. Szwed-Walczak (red.). *Bezpieczeństwo Europy. Bezpieczeństwo Polski*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej.
- Mitrega, A. (2013). *Aktywność polskich i rosyjskich służb specjalnych w kształtowaniu bezpieczeństwa energetycznego*. *Studia Humanistyczno-Społeczne*, 7, 109–123.
- Weremiuk, S. (2015). *Polska wobec Rosji w latach 1992–2014. Od zależności postimperialnych do trudnych relacji. Analiza wybranych aspektów*. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 13, 98–136.
- Wyciszewicz, E. (2008). *Rosyjska polityka energetyczna w basenie Morza Kaspijskiego*. W: E. Wyciszewicz, (red.). *Geopolityka rurociągów. Współzależność energetyczna a stosunki międzypaństwowe na obszarze postsowieckim*. Warszawa: PISM.

Materiały ośrodków analitycznych:

- BTS 2 uruchomiony w trybie testowym*. (2012). Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.

- Dąbrowski, T., Groszkowski, J., & Sadecki, A. (2015). *Europa Środkowa i Południowo-Wschodnia wobec projektu Nord Stream 2*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Groszkowski, J. (2015). *Czesi wobec Nord Stream 2*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Groszkowski, J. (2013). *Gazociąg Gazela połączył Czechy z Nord Streamem*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kaczmarski, M. & Kardaś, Sz. (2016). *Naftowa przyjaźń; stan i perspektywy rosyjsko-chińskiej współpracy energetycznej*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kaczmarski, M. (2011). *Rosja–Chiny: Współpraca energetyczna największym wyzwaniem*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kardaś, Sz. (2013). *Rosja reaktywuje Jamał 2: kolejny bluf czy realny projekt?* Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kardaś, Sz. (2016). *Zacieśnianie rosyjsko-indyjskiej współpracy energetycznej*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Konończuk, W., Matuszak, S., & Paszyc, E. (2012). *Rosyjsko-tureckie porozumienie o gazociągu South Stream jako instrument presji na Ukrainę*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Kardaś, Sz. (2016). *Zmierzch naftowego eldorado. Ewolucja aktywności rosyjskich firm naftowych na rynku UE*. Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Litewski terminal LNG Independence?* (2014). Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.
- Rosja rezygnuje z eksploatacji ropociągu Odessa–Brody i tranzytu przez Gdańsk*. (2010). Warszawa: Ośrodek Studiów Wschodnich.

Materiały prasowe:

- Kublik, A. (2013, 13 września). Gazociąg nas podzieli. *Gazeta Wyborcza*, s. 8.
- Kublik, A. (2008, 30 sierpnia). Polska może dostać gaz z nad Morza Kaspijskiego. *Gazeta Wyborcza*, s. 18.
- Kublik, A. (2015, trzeci marca). Turcja i Azerbejdżan przyspieszą budowę gazociągu do Europy. *Gazeta Wyborcza*, s. 19.

Netografia:

- Azerbejdżan i Ukraina reanimują projekt ropociągu Odessa–Brody*. (2016, 19 września). Pobrane z <http://kresy24.pl/azerbejdżan-i-ukraina-reanimują-projekt-ropociągu-odessa-brody/>
- Budowa ropociągu Brody–Płock możliwa w 2017 roku. Rząd Szydło zainteresowany nową aranżacją projektu*. (2016, 19 września). Pobrane z <http://www.energetyka24.com/274903,budowa-ropociągu-brody-plock-możliwa-w-2017-r-rząd-szydło-zainteresowany-nowa-aranżacja-projektu>
- Duszczuk, M. (2016, 19 września). *Orlen prowadzi rozmowy z rządem Litwy na temat rafinerii w Możejkach*. Pobrane z <http://www.polskieradio.pl/42/3167/Artykul/1597572,Rafineria-PKN-Orlen-w-Możejkach-wyjdzie-na-prosta>

- Gaz System SA oraz PJSC Ukrtransgaz opracowały studium wykonalności dla połączenia międzysystemowego Polska–Ukraina.* (2016, 16 września). Pobrane z <http://www.gaz-system.pl/centrum-prasowe/aktualnosci/informacja/arttykul/202160/>
- Gazociąg Baltic Pipe: Dania czeka na studium wykonalności.* (2016, 15 września). Pobrane z <http://www.rp.pl/Energianews/306099903-Gazociag-Baltic-Pipe-Dania-czeka-na-studium-wykonalnosci.html#ap-1>
- II RP miała Gdynię, III RP ma gazoport.* (2016, 19 września). Pobrane z <http://www.energetyka24.com/280981,ii-rp-miala-gdynie-iii-rp-ma-gazoport>
- Interkonektor Polska–Ukraina.* (2016, 16 września). Pobrane z <http://www.gaz-system.pl/nasze-inwestycje/integracja-z-europejski-systemem/interkonektor-polska-ukraina/>
- Mapa lokalizacji: Podziemne magazyny gazu ziemnego w Polsce.* (2016, 23 września). Pobrane z <https://www.osm.pgnig.pl/pl/magazyny>
- PGNiG wezwało Gazprom do Trybunału Arbitrażowego w sprawie cen gazu z Syberii do Polski.* (2016, 15 września). Pobrane z <http://wgospodarce.pl/informacje/1987-0-pgnig-wezwalo-gazprom-do-trybunalu-arbitrazowego-w-sprawie-cen-gazu-z-syberii-dla-polski>
- Pierwsza dostawa katarskiego LNG dotarła do Polski.* (2016, 19 września). Pobrane z <http://www.energetyka24.com/281495,pierwsza-dostawa-katarskiego-Ing-dotarla-do-polski>
- Polska zbuduje gazociąg z Norwegii! Koniec zależności od Rosji* (2016, 19 września). Pobrane z <http://kresy24.pl/polska-zbuduje-gazociag-z-norwegii-koniec-zaleznosci-od-rosji/>
- Produkcja węgla kamiennego spadła o 5,2% w 2014 roku.* (2016, 16 września). Pobrane z <http://www.pb.pl/402574,97987,produkcja-węgla-kamiennego-spadla-o-5,2%-w-2014-roku.html>
- Przyjaźń będzie wysychać, Naftoport przestanie zarabiać.* (2016, 5 września). Pobrane z <http://szczesniak.pl/2035>
- Putin uruchomił ropociąg BTS 2 alternatywę wobec Przyjaźni.* (2016, 15 września). Pobrane z <http://nafta.wnp.pl/putin-uruchomil-ropociag-bt-2-alternatywe-wobec-Przyjazni>
- Rafineria w Możejkach wyjdzie na prostą.* (2016, 16 września). Pobrane z <http://www.polskieradio.pl/42/3167/Artykul/1597572,Rafineria-PKN-Orlen-w-Mozejkach-wyjdzie-na-prosta>
- Ropa naftowa w Polsce.* (2016, 5 września). Pobrane z <http://infolupki.pgi.gov.pl/ropa-naftowa/aktualnosci/ropa-naftowa-w-Polsce.html>
- Rosja: gazociąg Amber nie jest alternatywą wobec Nord Stream.* (2016, 19 września). Pobrane z <http://www.rp.pl/arttykul/90618-Rosja--gazociag-Amber-nie-jest-alternatywa-wobec-Nord-Stream.html#ap-1>
- Ruszel, M. (2016, 5 września). *Polsko-rosyjskie rozmowy energetyczne.* Pobrane z <http://www.stosunki.pl/?q=connect/polsko-rosyjskie-rozmowy-energetyczne.html>

- Schylek epoki węgla w Polsce. Wydobycie węgla w Polsce nie ma racji bytu.* (2016, 16 września). Pobrane z <http://dziennikzachodni.pl/arttykul/3903397,schylek-e-poki-węgla-w-Polsce-wydobycie-węgla-w-Polsce-nie-ma-racji-bytu.html>
- Sektor energetyczny w Polsce.* (2016, 5 września). Pobrane z www.paiz.gov.pl
- Szcześniak A., *Kryzys gazowy a rurociąg Jamał 2.* (2016, 16 września). Pobrane z <http://www.szcześniak.pl/1078>
- Tomaszewski, A. (2016, 19 września). *Obraz sektora energetycznego w Polsce – raport. Kierunki 2014.* Pobrane z <https://www.dnb.pl/pl/komentarze-ekspertow/art26,obraz-sektora-energetycznego-w-polsce-raport-kierunki-2014.html>
- Toś, A. (2016, 19 września). *Polityka Polski w zakresie dywersyfikacji dostaw gazu ziemnego. Ocena rozwiązań.* Pobrane z <http://www.psz.pl/118-gospodarka/polityka-polski-w-zakresie-dywersyfikacji-dostaw-gazu-ziemnego-ocena-rozwiazan>
- Turcja rozpoczęła budowę gazociągu Tanap.* (2016, 15 września). Pobrane z http://gazownictwo.wnp.pl/turcja-rozpozczela-budowe-gazociagu-tanap,246522_1_0_0.html
- Woźniak: drugi gazoport zredukuje rolę rosyjskiego gazu do minimum.* (2016, 19 września). Pobrane z <http://www.energetyka24.com/273740,wozniak-drugi-gazoport-zredukuje-role-rosyjskiego-gazu-do-minimum>